

KUPUTUS

Koreograafiline fantaasia — nõnda nimetavad oma teost möödunud aasta lõpul «Estonias» lavale tulnud balleti loojad (lavastaja-koreograaf Mai Murdmaa, stsenaarist Boriss Eifman, helilooja Eduard Lazarev). Pealkirjastatuna «Meister ja Margarita», toob uus ballett meelde Bulgakovi mitmekihilise, madala valulävega romaani. Viimane ongi andnud ainet balleti loomiseks. Siiski pean tarbetuks arutlusi selle üle, mis siin romaaniaga kattub, mis mitte — tegemist on kahe iseseisva teosega. Samas ei oska ma arvata, kuidas võtab etenduse vastu romaani mittelugenu, sest tahtmatult seisab Bulgakovi sügavalt rikas looming selle duelli juures, mis alati pealtvaataja ja etenduse loojate vahel käib ning retseptisooni kujundab.

Esimene, mis torkab Murdmaa «Meister ja Margarita» juures silma — õigust öeldes hakkab kõrva —, on muusika selgesti tajutav allajäämine koreograafi fantaasiale ja taotlustele. Paljud on siin lihtsustatud, millele kaasneb kõlamasside forte fortissimo's esiletoomise heliloojapoolne nõue. Mõnevõrra kordalainum on muusikas lüüriline liin. Uhesõnaga, Lazarevi teos on teist masti kui see muusika, millega Murdmaa oma viimaste hooaegade loome on sidunud (Tormis, Stravinski, Berio, Villa-Lobos, Mahler). Jättes lõpphinnangu andmise muusikaspetsialistidele, pean siiski imetlema dirigente (Eri Klas ja Vello Pähn), kes tegid kõik neist oleneva partituuri nõrkuste varjamisel. Dirigentide taotlusi toetavad koostöös helilooja Kuldar Singiga sündinud lõigud (tuule-episood jt.). Nõnda on hakanud muusika mõnevõrra rohkem toetama koreograafi taotlusi näidata võitlust inimsuse ja vaimuse (s.o. loova alge) eest, harmoonia jaatamist disharmonia ees.

Mai Murdmaa (tema on ühtlasi stsenaariumi redaktsiooni autor) koreograafias on see võitlus viidud neljale tasandile, kulgeb neli liini pidi: Meistri, s.o. loovisiksuse (aga selleks võib ju olla igatüks, kes teeb oma tööd loominguilise põlemisega) suuri eneseleidmine, kus otsustavaks saab Margarita egoismivaba armastus; loometöö, kus lausa vaataja silma all tekib interpretatsioon Ješua/Pilatus legendist (mis jääb siiski punktiiriga märgituks ega omanda sellist haaravust kui lavastuse teise liini); disharmonia liin, mida kannab Woland oma «meeskonnaga». Ning lõpuks tegevus- aega märkiv olmeist lähtuv ühiskondlik-satiiriline tasand.

Koreograafias on hästi loetavad kujundite kaks põhigruppi ning nende vastandumine. Üks plastiliselt voolav — kantileenne, tuge-

va liigutuste harmoonia taotlusega; teine järsk, nähtava motoorse algega. Vastamisi seatakse siseimpulssidel põhinev vaba lainetav liikumine, tantsu plastiline voogamine (Meister, Margarita, Ješua) ja mõnevõrra deformeeritud, akrobaatikaga ühendatud akadeemilise tantsu väljendusvahendid. Mõlemad kujundigrupid on seejuures teatud mõttes ajatud.

Ent etenduses on veel üks kujundigrupp, mida esitab tantsurühm. Kujund on üles ehitatud marsilaadsele liikumisele, olmeist lähtuvatele liigutustele, argielu-žestidele ja on seejuures suure üldistusjõuga. Murdmaa annab tantsurühmale olulisi ülesandeid. Ballettmeister on nähtavasti töö-

de iseloomustamiseks tuleb kasutada sõna täiuslikkus. Oma loometee vältel («Ballettsümfoonia», «Suur võlur — armastus», «Tuhkatriinu» jt.) on Murdmaa seadnud palju õnnestunud duette. Eks nende loomisel kujunenud välja ka mitmeid tüüpvõtteid (eriti parter-adagio'des). Oma uues töös murrab koreograaf otsustavalt sellest ringist välja. Sisukas, vaba konstrueeritusest, erakordselt dünaamiline-harmooniline, värske koreograafilise joonega — niisuguse on Meistri ja Margarita tants.

Vajakajäämisi on balleti arhitektoonikas. On tunda tasakaalustamatust. See tuleneb teemade ebaproportsionaalsusest (dishar-

eiit ab selle traagilise loo susi? hävimatust algesta gra dlane Juri Petuhhov. sib ekspressiivselt, tugeva tige ja toob puhtalt välj ke koreograafilise joonise näeb tantsijat, kelle loov ni märgatavalt esile loomepuhang on antud k kuvalt, tõelise põlemise g rmetatav on Petuhhovi Me sus, eriti madal valuläve suurepärase ansambli taju kõige stseenides Margarit tuhhovi partner on Irin nova, samuti Leningradis on lõpetatud, viimistletu paika pandud, samas ag tud illusioon, nagu sünn samal hetkel.

Madala valulävega balletietendus

tanud nii kaasakiskukvalt, et balletirühma tants on seekord uuel tasemel. On vabanetud oma tavalisest inertsusest. Ollakse etenduse aktiivsed loojad, sünnib hulk mõjuvaid massistseene.

Nagu tantsurühma nii ulatuslik ja aktiivne kasutamine on Murdmaa loomingus erakordne (teda on ikka kiskunud kammerballeti poole, tema «suurtes» töödes on rühm tihti olnud tooniks), nõnda on erakordse mõju- ja väljendusjõuga kasutatav kujunditesüsteem. Ühelt poolt näib see kuuluvat ühte kindlasse aega, ent samas on tunnetatav ka palju avaram haare. Mõiten neid stseene, kus tantsurühm tegutseb koos Ješua ja Pilatusega. Oma lausa plebeilikke suhtumisi väljendatakse samade vahenditega kui I vaatuses, kuigi aeg ja koht on hoopis erinevad. See lisab tugeva allteksti väikekoodanlase iseloomustamiseks. Sedalangi kujundit luues on koreograaf mitme negatiivse nähtuse suhtes võtnud tervalt irooniliskriitilise hoiaku (inimeste tuimus, labasus, mõtteloidus, instinktidele toetumine). Mõned tantsurühmale loodud episoodid saavutavad erakordse mõjuvuse ja on Murdmaa senise loometöö tipud.

Oleksime ülekohtused, kui räägiksime vaid massistseenide andekalt loodud kujundlikkusest. Nagu ikka M. Murdmaa ballettides, alates «Joanna tentat» draamatilisest kvartetist, on ka «Meistris ja Margaritas» mitmeid sisukaid ansamblistseene.

Ilusamad koelõngad «Meistri ja Margarita» koreograafilises kangas on nimisosaliste duetid. Nen-

moonilised jõud on välja joonistatud veenvamalt), ka ei tasakaalustu balleti mõlemad vaatused. I vaatus oma kontrastsuses on monoliitne ja kasvava pingega. II vaatus sellist haaravust ei saavuta, on hõredam. On illustratiivsust (näit. Ješua hukkamine, etenduse lõpp), mida lavastaja etenduse käigus tublisti korrigeerinud on, millest aga päriselt vabanetud pole. Lavastuse lõpuosa mõju kahandab ka mõttetagamaade ebaselgus. Ükskõik kui õnnestunudult koreograaf on realiseerinud oma tantsujärgse, ihalise, kodanikutundega kunstnik (seda tuga M. Murdmaa kaheldamatult on!) kannab endas igal juhul ikeoloogiat. Ta teab, mille eest võitleb, kuhu tahab jõuda. Praegu tundub Murdmaa-koreograaf tublisti «täiskasvanum» kui mõtlejana. Kas ei käsitte ta mõistet «loomevabadus» pisut idealiseeritult? Nagu unustades, et vabacutus eeldab ka vastutustunnet. Muidu muutuks see ju iseenese vastandiks.

Ballettmeister teostab ennast tantsijate kaudu. Kuidas õnnestus osatähtjate valik? Siingi on Mai Murdmaal olnud õnnelik käsi. Osatähtjate nimistu on ehk ootamatugi. Kõrvuti «Estonia» artistidega teevad kaasa küllalised Leningradist ja Riistast. Neid oli lausa tarvis, sest «Meister ja Margarita» nõuab tugevat meeskonda (just meeskonda, sest sel les teoses on vaid üks osa tantsijatarile), teater aga põeb tänaseni mitme juhtiva, tugeva isikupäraga solisti rääkimist.

Meistri osa on seni esitanud kolm tantsijat. Kõige veenvamalt

Saavutuseks on Meistri mine Juri Jekimovile, on paistnud silma kõneplastikaga, kuid kel seadnud vähe kogemusi täisletis tantsimiseks (näit. mine osale «Pihtimuses» gune töö on eelnevaga palju jõulisem, isegi maadiliste nootidega. tantsutehnikat ei valitse ni endastmõistetava k kui teised selle osa täil Meistri kuju voolib ta

«Estonia» ammune ablane Gennadi Gorbanjov eelkõige rolli tantsulise Tema ise oomulik ku v emotsionaalsuse koorik pragunenud, kuid «Kadunud pojast» ja «T nähtuga võrreldes veel me aga olema tänulikk tema vastutulelikkus tegid võimalikuks e Kaie Kõrbile Margarit Kõrb on uue osa oma Ta on tunnetanud, m maa taotleb. Ühtlasi to le kaasa selle kunstis ku SALADUSE. Kõrb il mudes ei tule lavale jekordne baleriin, vaid teose tegelane. Esime dustel tema Margarita kogeles (liigutused m lõpuga) ja tunnetatav tantsu vaevumärgatav. Polnud veel nõnda t samblit kui leningrad mas oli aga põhiline isikupäraga Margarita. etenduselt on ansambe semaks kasvanud, v juurde saanud. Kaie Kõrb tantsib

KUJUTAMISEL

ia — va liigutuste harmoonia taotlusega; teine järsk, nähtava motoorse algega. Vastamisi seatakse siseimpulssidel põhinev vaba lainetav liikumine, tantsu plastiline voogamine (Meister, Margarita, Ješua) ja mõnevõrra deformeeritud, akrobaatikaga ühendatud akadeemilise tantsu väljendusvahendid. Mõlemad kujundigrupid on seejuures teatud mõttes ajatud.

Ent etenduses on veel üks kujundigrupp, mida esitab tantsurühm. Kujund on üles ehitatud marsilaadsele liikumisele, olmust lähtuvatele liigutustele, argielužestidele ja on seejuures suure üldistusjõuga. Murdmaa annab tantsurühmale olulisi ülesandeid. Ballettmeister on nähtavasti töö-

de iseloomustamiseks tuleb kasutada sõna täiuslikkus. Oma loometee vältel («Ballettsümfoonia», «Suur võlur — armastus», «Tuhkatriinu» jt.) on Murdmaa seadnud palju õnnestunud duette. Eks nende loomisel kujunenud välja ka mitmeid tüüpivõtteid (eriti parter-adagio'des). Oma uues töös murrab koreograaf otsustavalt sellest ringist välja. Sisukas, vaba konstrueeritusest, erakordselt dünaamiline-harmoniline, värske koreograafilise joonega — niisugune on Meistri ja Margarita tants.

Vajakajäämisi on balleti arhitektoonikas. On tunda tasakaalustamatust. See tuleneb teemade ebaproportsionaalsusest (dihar-

seitab selle traagilise loo vaimuse hävimatust algest leningradlane Juri Petuhhov. Ta tantsib ekspressiivselt, tugeva alltekstiga ja toob puhtalt välja üllaske koreograafilise joonise. Harva näeb tantsijat, kelle loov natuur nii märgatavalt esile paiskub. Loomepuhang on antud kaasakiskuvalt, tšelise põiemisega. Tunnetatav on Petuhhovi Meistri ausus, eriti madal valulävi. Ta on suurepärase ansambli tajuga. Eelkõige stseenides Margaritaga (Petuhhovi partner on Irina Kirsanova, samuti Leningradist). Kõik on lõpetatud, viimistletud, n.ö. paika pandud, samas aga säilitatud illusioon, nagu sünniks kõik samal hetkel.

armastust. Usume, et tema jaoks ainus võimalus elada on Meistri nõndamoodi armastada.

Tantsides Meistri kaotuse ahasust Kõrbi-Margarita plastika muutub. Erilise (klassikalise balleti seisukohalt) «inetu», paljasjalge plastika võtab ta omaks kui ainuvõimaliku.

Uue balleti Margarita on Kaie Kõrbile nagu avastuste maailm. Ta astus sellesse, võttis omaks. Avaneb tema tantsu uus tahk, mis toetab etenduse harmooniapoolust.

Plastilise lahenduse poolt on Meistri ja Margarita liikumisjoonisega suguluses Ješua. Janis Garancise etteastes on tugev harmooniataotlus ja sisendusjõud. Ta teeb kõik temast oleneva, ent teatavat autoriteepoolset ebamäärast ja illustratiivsust ta lõpuni ületada ei suuda. Pealegi on tugevalt antud vastaspoolus (nõrgemaks lülilis jääb siin vaid Pilatus) saanud eeliseid juba autoritelt. Kurjuse-disharmonia teema pääseb eredalt mõjule tänu esitajaile. Nii jõulis-ekspressiivset tantsu, nagu näeme leningradlaste Juri Gumba Wolandis, kohtab harva. Slin on plahvatavat temperamentti, hävitavat jõudu. Selles tantsus ühineb konkreetne abstraktsega. Estoonlane Viktor Fedortšenko Wolandina on Gumbast vähem fantaamilik ja mitte nii kompaktne, kuid selleski töös on isikupära.

Woland «meeskond» tantsib ansambli tantsuga, kuid meelde jäävaid portreesid Azazelost ja Fagotist ei joonistu (ka lavastaja pole sellele nähtavasti mõelnud), Kass Peemot seevastu jääb hästi meelde. Eriti kui tantsib Oleg Baranov.

Juba märkisime II vaatuse teatud mõtteilist ebamäärasust. Ebamäärane on ka «Meistri ja Margarita» kujundus. Selle imponeerivam osa on ajakohane, otse meierholdlik paljastatud lavakarp oma üles-alla liikuva sametmista horisondiga. Nõrgem on valgusrežiim. Ilmselt võiks valgus etenduse loojaid hoopis rohkem abistada. Balleti koreograafia eeldaks hoopis fantaasjaküllasemat valgusemängu. Ilmselt saaks selles etenduses valgusega loomeaailma mõjuvamale kujutamisele tublisti kaasa aidata.

Nagu Mai Murdmaa ballettide puhul ikka, on ka «Meister ja Margarita» elav, s. t. muutuv organism. Nii võib juhtuda, et praegu tehtud märkused ei pea mõne aja pärast enam paika. Mis aga jääb, see on arusaamine, et uus ballett näitab Mai Murdmaa ja trupi edasiminekut. Selles etenduses on suure kunsti hingust.

Madala valulävega balletietendus

tanud nii kaasakiskuvalt, et balletirühma tants on seekord uuel tasemel. On vabanetud oma tavalisest inertsusest. Ollakse etenduse aktiivsed loojad, sünnib hulk mõjuvaid massistseene.

Nagu tantsurühma nii ulatuslik ja aktiivne kasutamine on Murdmaa loomingus erakordne (teda on ikka kiskunud kammerballeti poole, tema «suurtse» tööd on rühm tihti olnud fooniks), nõnda on erakordse mõju- ja väljendusjõuga kasutatav kujundite süsteem. Ühelt poolt näib see kuuluvat ühte kindlasse aega, ent samas on tunnetatav ka palju avaram haare. Mõlten neid stseeni, kus tantsurühm tegutseb koos Ješua ja Pilatusega. Oma lausa plebeilikke suhtumisi väljendatakse samade vahenditega kui I vaatuses, kuigi aeg ja koht on hoopis erinevad. See lisab tugeva allteksti väikekodanlase iseloomustamiseks. Sedalaadi kujundilues on koreograaf mitme negatiivse nähtuse suhtes võtnud teravalt ironiliskriitilise hoaki (inimeste tuimus, labasus, mõttelolud, instinktidete toetumine). Mõned tantsurühmale loodud episoodid saavutavad erakordse mõjuvuse ja on Murdmaa senise loometöö tipud.

Oleksime ülekohtused, kui räägiksime vaid massistseenide andekalt loodud kujundlikkusest. Nagu ikka M. Murdmaa ballettides, alates «Joanna tentata» dramaatilisest kvartetist, on ka «Meistris ja Margaritas» mitmeid sisukaid ansamblistseene.

Iisamad koelõngad «Meistri ja Margarita» koreograafilises kangas on nimisosaliste duetid. Nen-

moonilised jõud on välja joonistatud veenvamalt, ka ei tasakaalustu balleti mõlemad vaatused. I vaatus oma kontrastsuses on moonilistne ja kasvava pingega. II vaatus sellist haaravust ei saavuta, on hõredam. On illustratiivsust (näit. Ješua hukkamine, etenduse lõpp), mida lavastaja etenduse käigus tublisti korrigeerinud on, millest aga päriselt vabanetud pole. Lavastuse lõpuosa mõju kahandab ka mõttetagama ade ebaselgus. Ükskõik kui õnnestunud koreograaf on realiseerinud oma tantsuütluse ihuise, kodanikutundega kunstnik (seda ütleb M. Murdmaa kaheldamatult end) kannab endas igal juhul ideoloogiat. Ta teab, mille eest võitleb, kuhu tahab jõuda. Praegu tundub Murdmaa-koreograaf tublisti «täiskasvanum» kui mõtlejana. Kas ei käsitle ta mõistet «loomuvabadus» pisut idealiseeritult? Nagu unustades, et vabalt eeldab ka vastutustunnet. Muidu muutuks see ju iseenese vastandiks.

Ballettmeister teostab ennast tantsijate kaudu. Kuidas õnnestus osatäitjate valik? Siingi on Mai Murdmaal olnud õnnelik käsi. Osatäitjate nimistu on ehk ootamatugi. Kõrvuti «Estonia» artistidega teevad kaasa külalised Leningradist ja Riist. Neid oli lausa tarvis, sest «Meister ja Margarita» nõuab tugevat meeskonda (just meeskonda, sest selles teoses on vaid üks osa tantsijatarile), teater aga põeb tänaeni mitme juhtiva, tugeva isilüparaga solisti kaotamist.

Meistri osa on seni esitanud kolm tantsijat. Kõige veenvamalt

Saavutuseks on Meistri osatäitmine Juri Jekimovile, kes alati on paistnud silma kõneka käteplastikaga, kuid kel seni on olnud vähe kogemusi täispikas balletis tantsimiseks (näit. allajäämise osale «Pihtimuses»). Praegune töö on eelnevaga võrreldes palju jõulisem, isegi mingite dramaatiliste nootidega. Keerukat tantsutehnikat ei valitse ta veel nii endastmõistetava kindlusega kui teised selle osa täitjad, aga Meistri kuju voolib ta usutavaks.

«Estonia» ammune abiline riialane Gennadi Gorbanjov veenab eelkõige rolli tantsulise küljega. Tema ise oomulik ku vuse, väheemotionsaalsuse koorik on küll pragunenud, kuid murrangut «Kadunud pojast» ja «Tulilinnus» nähtuga võrreldes veel pole. Peame aga olema tänuiligid, sest tema vastutulelikkus ja töötahe tegid võimalikuks esietenduse Kaie Kõrbile Margaritana. Kaie Kõrb on uue osa omaks võtnud. Ta on tunnetanud, mida Murdmaa taotleb. Uhtlasi toob ta lavale kaasa selle kunstis nii vajaliku SALADUSE. Kõrbi-Margarita ilmudes ei tule lavale mitte järjekordne balerina, vaid just selle teose tegelane. Esimestel etendustel tema Margarita veidi n.ö. kogeles (liigutused mitmekordse lõpu) ja tunnetatav oli duettantsu vägevumärgatav ebakindlus. Polnud veel nõnda tugevat ansambliit kui leningradlastel. Olemas oli aga põhiline — tugeva isikupäraga Margarita. Etendus- etenduselt on ansambel organilisemaks kasvanud, välist lihvi jaurde saanud.

Kaie Kõrb tantsib Margarita

HEINO AASSALU